

IZVJEŠTAJ O RADU POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE
ODRŽAN NA GLAVNOJ GODIŠNJOJ SKUPŠTINI 5. III. 1950.

Premda je Povijesno društvo Hrvatske osnovano još 1947., ono je zbog različitih uzroka objektivne i subjektivne prirode počelo da razvija opsežniji rad na ostvarivanju svojih zadaća tek poslije prve glavne skupštine, održane 24. IV. 1949. Do toga vremena je ono posvetilo isključivu brigu izdavanju svoga časopisa »Historijski zbornik«, kojega je prva knjiga za 1948. izašla u ožujku 1949. Ovim je izdanjem društvo doduše potpuno opravdalo svoj opstanak, ali je još bilo daleko od toga, da stvori sve osnovne preduvjete za rad jednoga znanstvenog društva.

Prošlogodišnja glavna skupština s pravom je, prije svega, stavila u dužnost novom odboru da uvede članarinu u mjesečnom iznosu od 10.— din. i tako da društvu osnovni organizacioni oblik. Da rad odbora učini što elastičnijim, ona je ovlastila upravni odbor da iz svoje sredine izabere uži radni odbor od sedam članova. Taj je uži odbor održao do ožujka o. g. šest sjednica, proveo evidenciju članstva na osnovi članarine, koju je počeo ubirati od rujna 1949., namjestio s danom 1. listopada honorarnog činovnika, nabavio pišači stroj i tako izvršio neophodne pripreme za daljnji rad. Potrebnu financijsku podlogu pružio mu je Komitet za visoke škole, sveučilište i znanstvene zavode; zalaganjem njegova predsjednika i našega člana dra. Miljenka Protege društvo je 1949. primilo subvenciju od 100.000.— din., koja mu je omogućila i sniženje cijene časopisa. Od tehničkih preduvjeta za uspješan rad nedostaju društvu samo još prikladne prostorije za održavanje sastanaka. Nakon izvršene evidencije članstva društvo ima danas u svemu 137 članova, od kojih 86 uplaćuje uredno svoj članski prinos. Od ukupnog broja otpada na Zagreb 119, a na pokrajinu 18. Ti brojevi, dakako, ne odgovaraju stvarnim mogućnostima; uzmemo li u obzir, da Istorisko društvo Srbije ima preko 300 članova, a Zgodo-

vinsko društvo za Sloveniju preko 400, očito je, da naše društvo ne pokazuje još uvijek dovoljnu aktivnost u pogledu okupljanja članstva. Ono, uostalom, tek sada razvija one organizacione oblike, u kojima će to moći da postigne.

S obzirom na članstvo u Zagrebu društvo pristupa osnivanju prve sekcije za ekonomsku povijest, a u skoro će vrijeme morati da osnuje i daljnje sekcije, prije svega sekciju za metodiku i nastavu povijesti. U vezi je s ovim radom i pitanje odnosa prema Društvu muzealaca i Društvu numizmatičara, od kojih je prvo pokazalo dosad primjeran rad, a drugo namjerava obnoviti nekadašnji »Numizmatički vjesnik«. Pred nama stoji pitanje, nije li u interesu što uspješnijeg rada svih ovih društava, pa i Aktiva srednjoškolskih nastavnika povijesti, da se u obliku sekcija okupe u Povijesnom društvu, kako se to prigodom njegova osnivanja i zamišljalo.

S obzirom na vanjske članove — a to su isključivo nastavnici — društvo treba da razvije sasvim druge oblike rada. Dosad se veza tih članova s društvom ograničila na slanje »Hist. zbornika« uz sniženu cijenu, pri čem je društvo snosilo i otpremne troškove. Daljnji oblici treba da budu: osnivanje podružnica, organizovanje tečajeva za nastavnike, savjetovanje historičara, proširenje izdavačke djelatnosti i dr., a možda bi društvo moglo neke oblike suradnje s vanjskim članovima preuzeti i od Prirodoslovnog društva, koje u tom pogledu raspolaže dugogodišnjim iskustvom. Odbor nije dosad osnovao ni jedne podružnice, jer je smatrao da najprije treba da proradi sama središnjica. Danas se već opstanak podružnica može postaviti na trajniju podlogu. Pred novim odborom stoji, uz ostalo, zadaća, da u toku ove godine osnuje prve podružnice u Splitu, Rijeci i Osijeku, a zatim, koliko to mogućnosti budu dopuštale, u Varaždinu i Karlovcu.

U pogledu tečaja za nastavnike povijesti društvo je, u sporazumu s Ministarstvom prosvjete, preuzelo na sebe dužnost, da ubuduće organizuje sadržajnu stranu tečaja, tj. da izradi konkretan plan predavanja i nađe prikladne predavače. Takvo je rješenje bilo tim potrebnije, jer su, dosadašnji tečajevi imali u mnogome karakter improvizacije i subjektivnosti. Rad na saveznom priručniku za povijest naroda FNRJ, koji će se bez sumnje povoljno odraziti i na radu ovih tečajeva, spriječio je u prvi mah, da se tečaj održi prošlog ljeta, a misao o njegovu održavanju u siječnju o. g. morala je biti napuštena zbog potrebe, da se nastavnici upoznaju s novim smjernicama na području školstva i nastave. Danas nam se nameće važno pitanje, hoćemo li za vrijeme velikih praznika organizovati tečaj za nastavnike i tako nadoknaditi prošlogodišnji propust, ili ćemo još ove godine sazvati savjetovanje historičara, na kojem će dakako u većini sudjelovati naši nastavnici, ali koji bi trebao da ima mnogo šire značenje i područje rada.

Svoju izdavačku djelatnost društvo proširuje izdavanjem Male histor. biblioteke, koja bi — sa svojih 6 brojeva džepnog formata godišnje, u opsegu od 4—6 araka po broju — trebala da zadovolji pojačan interes širih krugova čitača za prošla zbivanja i usto olakša rad nastavnicima. Premda su se pripreme za izdavanje otegle zbog nedovoljnog zalaganja za to izabrane komisije, izrada se konkretnog plana za ovu godinu privodi upravo kraju.

Nekim oblikom suradnje s vanjskim članovima i pomoći nastavnicima mogu se smatrati i predavanja koja društvo, na poticaj zagrebačke Radio-stanice, priređuje u ciklusu »Iz naše prošlosti«. U tjednim emisijama, za koje je najzad definitivno određeno trajanje od 15 m, predavači daju u kronološkom slijedu pregled hrvatske povijesti od najstarijih vremena do NOB-e, ali će se ova emisija i dalje zadržati, ne ograničavajući se više kronološkim obzirom. U sadašnjim pripremama za izbore društvo sudjeluje posebnim ciklusom radio-predavanja, u kojem će predavači prikazati razvoj izbornog sistema i neke od značajnijih izbora u Hrvatskoj od feudalnih vremena do NOB-e.

Ovim radom, kao i Malom hist. bibliotekom, društvo ispunjava još jednu važ-

nu zadaću, koju je prigodom osnutka preuzelo: da radi na popularizaciji hist. nauke.

Ali ova zadaća nije n pošto glavna niti će ona ubuduće davati osnovno obilježje nastojanjima društva. Njegova je zadaća, prije svega, da radi na proučavanju hrvatske povijesti. To je ono pokazalo već svojim prvim djelom — »Hist. zbornikom«. U vremenu od prošle glavne skupštine redakcioni je odbor, kojega se sastav nije mijenjao, izdao i II. knjigu časopisa za 1949. u povećanom opsegu od 26 araka (mjesto 20 araka I. knjige). Različite su teškoće tehničke prirode spriječile, da »Hist. zbornik« izađe još u jesen prošle godine i tako omogućiti s III. godištem prijelaz na 3-mjesečno izlaženje, čime bi se dodir sa čitačima nesumnjivo učvrstio, a interes za časopis povećao. Nije ovdje mjesto, da se prikažu sve neprilike, na koje je štampanje II. knjige naišlo u Nakladnom zavodu Hrvatske, napose u njegovu Tehničkom odjeljenju. Međutim, odbor ne može poreći dobru volju Nakladnog zavoda, da spomenute teškoće iskupi na kraju osjetljivim sniženjem cijene od 218,50 din, koliko je iznijela kalkulacija, na 150 din. Čitalac je, prema tome, za gotovo istu cijenu dobio ovog puta stotinu strana petitnog sloga više nego u I. knjizi. Uza sve to mora redakcioni odbor konstatirati, da je tehnička strana II. knjige nesumnjiv i nedovoljno opravdan nazadak, koji u današnjim prilikama naše borbe za afirmaciju u svijetu znači čak i težak propust. On je to najzad i u poredbi s nekim drugim časopisima, koji se štampaju u istom zavodu. Odbor ne može razumjeti, zašto je morao u ime štednje da mijenja format časopisa i stegne bijeli rub na skrajnji minimum u isto vrijeme, kad su časopisi »Umjetnost« i »Republika«, (u novom formatu) mogli da dobiju tehnički dostojnu opremu i odgovarajuću vrstu papira.

Ne ulazeći u ocjenu svoga rada, redakcioni odbor je uvjeren, da obje knjige »Hist. zbornika« posvjedočuju ozbiljnost njegovog predgovora I. knjizi; a uvjeren je, da će je posvjedočiti i III. knjiga, koja je velikim dijelom zrela za štampu. Prve dvije knjige naišle su na dobar prijem u javnosti. Dokazuju to ove brojke: od 4500 primj. I. knjige prodano je dosad 3132 primj.; od 3500 primj. II. knjige (koliko je pomutnjom oštampano

mjesto ugovorenih 4.000) u mjesec i po 2250 primjeraka. Od ovog je broja otišlo u Srbiju 303 primj., u Bosnu i Hercegovinu 117, u Makedoniju 95, u Sloveniju 40, a u Crnu Goru 6. Naše je društvo samo otkupilo 120 primjeraka, koji su mu potrebni za vanjske članove i zamjenu s drugim publikacijama. U svrhu zamjene ono šalje u pojedine republike 16 primj., a u inostranstvo 58 primjeraka.

U pogledu suradnje kao i s obzirom na papir i novčana sredstva, daljnje je izlaženje »Hist. zbornika« potpuno osigurano. Među dosadašnjim suradnicima, kojih ima 41, ne nalaze se doduše neka poznatija imena hrvatskih historičara, ali se pojavljuju nova, a nastojanje redakcije da časopisu da izraziti je južnoslavensko obilježje, nesumnjivo će oko njega okupiti i historičare iz drugih bratskih republika. Osigurana količina papira dopušta nam, da ove godine izdamo i 2 knjige u veličini posljednje, — dakako, ako takav napor sadržajno podnesemo. Najzad, postoji opravdana nada, da će nam Komitet za visoke škole posebnom subvencijom omogućiti, da cijenu časopisa srizimo do visine, koju naš prosječni čitalac može podnijeti.

Daljnji oblik rada na istraživanju hrvatske povijesti pružaju diskusiona predavanja, kojih je dosada bilo šest. Ovom obliku rada trebat će ubuduće posvetiti osobitu brigu. Ne radi se samo o tome, da pojedinci upoznaju druge s rezultatima svojih znanstvenih napora i da izmjenom, pa i sukobom, mišljenja prinose pročišćavanju dosad neriješenih ili zanemarenih pitanja. Predavanja s diskusijama pokazala su se kao vrlo pogodan oblik, u kojem se znanstveni podmladak uvodi kroz uži krug stručnjaka u naš naučni život, a s obzirom na teškoće, na koje nailazimo u obradi hrvatske povijesti za savezni priručnik, ona postaju upravo osnovna forma rada. Pristupajući ovih dana diskusijama o ekonomiji feudalne formacije kod nas i o koncepciji hrvatske povijesti u udžbeniku prof. Vl. Babića za I. razred gimnazije, Povijesno društvo preuzima na sebe dio odgovornosti za rad na spomenutom priručniku. To je i nužno i pravo, jer prikaz hrv. povijesti, zbog kojega danas zapinje daljnji rad na priručniku, treba da bude po mogućnosti rezultat čitavoga historijskog kolektiva Hrvatske a ne svega 3 ili 4 pojedinca.

Ali, Povijesno društvo nije danas jedini predstavnik i organizator historijske nauke u Hrvatskoj. Osim historijskih katedara na našem sveučilištu i različitih znanstvenih zavoda, kao što su arhivi, konzervatorski zavodi i muzeji, značajno se središte naučnog rada izgrađuje u Hist. institutu Jug. akademije, a izdavačko u Hist. knjižnici Matice Hrvatske. Usklađivanje djelatnosti ovih ustanova može se provesti samo na podlozi jednoga perspektivnog plana.

Perspektivni plan daljnjeg rada na proučavanju hrvatske povijesti treba da proistekne iz sviju dosadašnjih nastojanja na tom području, pa i onih, koja smo baštinili od naše građanske historiografije. On treba da s gledišta materijalističkog shvaćanja povijesti kritički ocijeni ovo nasljeđe, utvrdi njegove nedostatke i praznine, i tako stekne pouzdanu osnovku, na kojoj će moći da povuče smjernice za rad u nekoliko idućih godina. Ovakav kritički obračun s hrvatskom historiografijom može biti rezultat samo vrlo pominjive analize i stoga mu u ovom izvještaju nije mjesto. Međutim, može se — a i mora — postaviti pitanje, što je urađeno na historijskom području u posljednjih pet godina, od Oslobođenja do danas. Bez sumnje su mnogi vrijedni napori u organizacionom i istraživačkom pogledu ostali dosad nepristupačni i nepoznati javnosti, ali kratak osvrt na dosadašnju izdavačku djelatnost dostaje, da je ocijenimo uglavnom kao manje ili više oprezne pokušaje snalaženja u jednoj novoj društvenoj stvarnosti.

Prije svega, novu dokumentarnu građu sadržava 1. svezak Trogirskih spomenika (u red. prof. Barade) s bogatim podacima iz kraja XIII. st.; zatim XVI. svezak Građe za povijest književnosti hrv. (u red. akad. Barca) s priložima i korespondencijom suvremenika o narodnom pokretu 1848—9., i 41. svezak Starina (u red. akad. Novaka i Barca), s različitim priložima iz XVII. i XVIII. st.; najzad 18. svezak Spomenika grada Zagreba (u red. Laszowskog), sa zaključcima gradskog vijeća iz XVII. st. Daljnja izdanja pripremaju Jug. akademija i Državni arhiv, koji je (u red. prof. Matasovića) dovršio izdanje Saborskih spisa iz XVII. st. Među izdanja izvorne građe pripada većim svojim dijelom i knjiga prof. Bogdanova »Hrvatska ljevica u revoluciji 1848.—9.«, koja se uglavnom sastoji od

fragmenata iz naše napredne četrdesetosmaške štampe.

Novu dokumentarnu građu iznosi u znatnoj mjeri i velika monografija prof. Bogdanova »Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848.—9.« Problematiku našeg narodnog pokreta otprije sto godina obrađuju, nadalje, neki prilozi Bogdanova, Šidaka, Bičanića, Rojnića i dr. u različitim časopisima, ali se još uvijek osjeća potreba za objavljivanjem arhivske građe iz toga doba. Od ostalih monografskih radova dva se priloga akad. Novaka (u Radu J. A. i »Hist. zborniku«) odnose na antikno razdoblje u povijesti naših zemalja, a nove poglede na to razdoblje otvara i rasprava Duje Rendića-Miočevića o ilirskoj onomastici.

Premda historičari po struci ne pokazuju još uvijek dovoljno interesa za razdoblje NOB-e, a ni izdavanje dokumentarne građe iz toga vremena nije još u Hrvatskoj organizovano, učesnici i rukovodioci ove borbe već su do danas dali više dragocjenih priloga. U tom pogledu treba istaći brojne priloge, koji su objavljeni u kalendaru »Prosvjetic«, zatim priloge drugova Šibla i Zanka u »Socij. frontu« i prof. Čulinovića u »Hist. zborniku«.

Na području povijesti umjetnosti dali su značajne prinose: Cv. Fisković, uz ostalo, svojom knjigom »Dubrovački graditelji i kipari«, Lj. Karaman raspravama o razvoju srednjovjekovne umjetnosti u Hrv. i u Istri (»Hist. zbornik«), I. Bach svojim »Prilozima povijesti srpskog slikarstva u Hrv. od kraja XVII. do kraja XVIII. st.« i dr. Od radova s područja arheologije »Hist. zbornik« objelodanio je priloge dra. Zd. Vinskog o staroslavenskim gradištima i Stj. Vukovića o prehistorijskom nalazištu spilje Vindije, a »Vjesnik za arh. i hist. dalm.« niz posebnih otisaka iz svoje 52. knjige, koja nije još ni danas izašla.

Navedemo li još, da osim »Hist. zbornika« nemamo zasada drugih hist. časopisa ni zbornika (»Koprivnički zbornik« prestao je izlaziti poslije nekoliko brojeva, a »Osječki zbornik« je zbog teških propusta redakcije bio čak javno osuđen); da svega jedan od dva originalna udžbenika (iz pera prof. Babića) obrađuje i hrvatsku povijest; da ne posvećujemo potrebnu brigu kritici — onda se

bilanca petogodišnjeg izdavačkog rada na historijskom području u Hrvatskoj ne može smatrati povoljnom.

Usprkos svemu govorimo s razlogom o nesumnjivom napretku. Probijaju se novi putovi, ispravljaju netočna mišljenja, pojavljuju novi radnici. Kriza, koju naša hist. nauka tek pomalo i s naporom prevladava, kriza je uspona, a ne nazadovanja. U takvim je prilikama potreba za sistematskim i organizovanijim radom, za perspektivnim planom svega naučnog rada preča nego inače. Savjetovanje historičara u Hrvatskoj trebalo bi da izradu plana stavi na prvo mjesto u svojim vijećanjima.

Završavajući ovaj izvještaj odbor smatra, da pred Povijesnim društvom stoje ove neposredne zadaće:

1. da podjelu upravnog odbora u jedan širi i jedan uži radni odbor napusti u korist jednoga jedinstvenoga odbora s najmanje 9 članova;

2. da odmah osnuje sekcije: a) za ekonomsku povijest i b) za metodiku i nastavu povijesti;

3. da riješi pitanje daljnjih odnosa prema Društvu muzealaca i Društvu numizmatičara;

4. da u toku 1950. osnuje podružnice u Splitu, Rijeci i Osijeku, a prema mogućnostima i u Varaždinu i Karlovcu;

5. da ove godine organizuje prvo savjetovanje historičara u NR Hrvatskoj, a u slučaju, da se ono ne bi moglo održati, barem tečaj za nastavnike povijesti;

6. da odmah počne s izdavanjem Male hist. biblioteke;

7. da u toku 1950. izda najmanje jednu knjigu »Hist. zbornika«, a prema mogućnostima i dvije;

8. da organizuje što veći broj predavanja s diskusijom, prije svega kao pomoć društva u izradi priručnika povijesti naroda FNRJ;

9. da pokrene pitanje uže suradnje s hist. društvima u drugim bratskim republikama; i

10. da, u zajednici s Jug. akademijom, pristupi što prije izradi perspektivnog plana rada na historijskom području u Hrvatskoj.

Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B